

Концепция за стратегическо управление на взаимодействието между училищната и семейната среда

Мариана Минчева – Ризова, Илиян Ризов

I. Основни разбирания (принципи) за същността на взаимодействието между училищната и семейната среда

(1) Семейството носи първостепенна отговорност за образованието и развитието на своите деца

Цивилизационните промени в края на XX век признаха ролята на родителите като първи и най-важни “учители” на своите деца. Тази промяна на утвърждаване на родителските ангажименти се осъществи чрез законодателната уредба (провокирана от Конвенцията за правата на детето и др.), която дефинира отговорността на родителите за развитието на техните деца. Формализира се естественото право на родителите да бъдат най-отговорните, най-заинтересовани и най-влиятелни лица за развитието на техните деца. Това обстоятелство постепенно промени позицията на семейството спрямо училището, което все повече има претенции спрямо образованието, сравними с тези на потребител и мениджър. Когато училището не разбира променената ролева позиция на семейството спрямо образованието, то превръща родителите в агенти на конкуренцията, вместо партньори в образователния процес.

Развитието на отношението на родителите към образованието прави абсурдно самозатварянето на училището. Обществеността все по-ясно осъзнава, че:

(2) Училищата са за децата (а не за учителите), и повече принадлежат на родителите, отколкото на учителите

Родителите са агенти на промяната в образованието. Образът за развитието на училището в общ план се задава (централизирано) от обществото, а в регионален и местен план се задава от училищните общности.

(3) Училището е много повече от една административна единица, то е събирателен център на училищната общност

Училищна общност (среда) включва множество групи, които са свързани с училището чрез: личностни връзки, професионални роли, или по географски принцип. Училищна общност включва учители, ученици и родители, както и широк кръг от съграждани, всички обслужващи звена, които подкрепят училището, и службите, чиито фокус са младите хора: здравни и социални служби, неправителствени организации, търговски обекти, центрове за организиране на свободното време и за оказване на психологическа подкрепа на младите хора.

(4) Децата учат и се развиват най-добре, ако образователният процес се осъществява в рамките на училищната общност

Показател за ефективността на училището е степента, в която то успява да съдейства за интегрирането на различните групи (ученици, учители, родители, общественост и др.) в една функционална училищна общност.

Изборът, направен от училището по отношение на характера на взаимоотношенията със семействата и общността е показател за училищните ценности и нагласи. Изборът на тези взаимоотношения безспорно въздейства на чувствата и поведението на учениците, на техните семейства и другите членове на общността.

II. Анализ на актуалното състояние на взаимодействието между училищната и семейната среда

Изследванията на Националния институт по образование показват, че от образованието се очаква: това, което се изучава, да бъде **полезно за живота** (88%), занятията да станат **по-интересни** (87%), оценките да са **по-справедливи** (77%), учителите да има **по-добро отношение** към учениците (66%) (Балкански, П. и др. Образователни системи и структури. София/Амстердам, "INTERAULA", 2003, с.78). Всички подобни искания подсказват, че обществото иска същностни промени в образованието.

Известно е, че съществува криза във взаимодействието между училището и семейството, която се изразява във взаимно недоверие по отношение на:

- възможностите на двете страни да осигуряват пълноценно развитие на децата;
- професионалната и родителска компетентност;
- познаването на проблемите на училището и на младите хора;
- сигурността и стабилността на образователните институции;
- определеността на образователната реформа и приемствеността в осъществяването на промените;
- методите на работа (учителите и родителите обикновено взаимно се обвиняват в незаинтересованост и "липсата на загриженост").

Типичните **очаквания на родителите към учителите са:**

- да имат ясен, прецизен, професионален подход към процеса на обучение, който да се споделя от родителите;
- да имат ясни критерии за оценка;
- да дават редовно обратна връзка;
- да дават реалистична (обективна) картина за състоянието на несправящите се деца;
- да са последователни в изискванията си за подготовка на децата вкъщи;
- да имат високо ниво на работа в първите две години от училищното обучение;
- да откриват и насочват децата със специални нужди;

- да са отворени към очакванията и желанията на учениците и да им предлагат алтернативни възможности;
- да гледат цялостно на училището като на образователна среда;
- да се отнасят с уважение и да ценят учениците и техния произход;
- да представят добър модел на поведение и добър модел на нагласи, да чуват какво родителите искат и да ценят техните мнения;
- да имат по-ефективна комуникация преди проблемите да са нараснали.

Като използваме иновационния модел за развитие на училищната общност, предложен в рамките на подхода “Умения за живот” (“Life Skills”), бихме могли да направим следния анализ на взаимодействието на училищата със семейната среда.

Повечето от училищата (около 75%) се намират в начален стадий на развитие на взаимодействието с родителите, определен като “стадий на въздържане”. Те ограничават и формализират контактите с родителите, дават много малко възможности на родителите да избират, или да бъдат консултирани; отказват достъп до училищния мениджмънт; програмата и методите на учителите са изцяло доминанта на самите учители.

Малка част от училищата се намират на равнището на следващия стадий, който се определя от посочения иновационен модел като ***стадий на професионалната несигурност***. Той се характеризира с временни опити на училището да осъществява връзки със семейството и да допуска родителите до участие в училищните събития. Учителите, обаче, все още ограничават консултациите с родителите и са склонни да обвиняват изцяло семейството за по-ниските постижения на учениците.

Много малка част от училищата успяват да преминат към следващото равнище на развитие на взаимодействията със семейната среда. На това равнище, наречено ***нарастване на ангажираността***, училищното ръководство насърчава връзките и консултациите с родителите за разбиране на стойността и приемствеността на обучението и възпитанието в семейството. Родителите се насърчават да участват в управителните органи на училището, с което започва процес на адаптиране на старата училищна система за включване на родителите в нея.

На практика, отсъстват училища, които да са постигнали равнище на ***училищно-родителски договор***. На това равнище училищната общност включва оптимално семейството в живота на училището и образователния процес. Признава се решаващата роля на родителите в обучението и възпитанието на децата и правото им да се кооперират с другите училищни общности, споделяйки общите отговорности.

III. Развитие на взаимодействието между училището и семейството

С оглед на състоянието на общата среда на живеене на децата и рисковете за тях, които са резултат от настъпилите промени и липсата на обществена превантивна политика, е наложително да се изгради **цялостен подход за развитие на взаимодействието между училищната и семейната среда.**

Този подход изисква постигането на следните **стратегически цели**, които могат да се разглеждат и като етапи в развитието на ефективно взаимодействие между училищната и семейната среда:

(1) Изграждане на ясен образ за измеренията на сътрудничеството между училището и семейството

Необходимо е да се изработят единни стандарти (основани на постиженията на добре функциониращите училищни общности) и да се подкрепи изготвянето на местна училищна политика за партньорство със семейството и изграждане на реални действащи училищни общности.

(2) Активизиране на училищата за приобщаване на родителите към училищния живот

Училището трябва да направи първите стъпки за преодоляване на отчуждението и взаимното недоверие между училище и семейство като развива чувствителността и професионализма на училищния персонал (учители, администрация и др.) и предприема разнообразни дейности за активизиране, информиране и консултиране на родителите.

Училището трябва:

- да информира редовно родителите какво прави и защо;
- да провежда дейности с родителите за повишаване на техните познания и умения, и да споделя с тях своя опит;
- да работи с родителите за утвърждаване на самоуважението на децата;
- да обсъжда с родителите нуждите от партньорството и резултатите от него;
- да включва родителите в идентифицирането на важните за училището и образованието проблеми, в училищното планиране и управление.

(3) Развитие на училищните настоятелства като ефективно действащи институции за изграждане на училищни общности

Процесът на развитие на училищните настоятелства обикновено е твърде неустойчив. Училището и другите държавни и общински институции трябва да подпомогнат тяхното организационно, методическо и институционално развитие, особено в общности от малцинствените етнически групи.

(4) Постигане на училищно-родителско договаряне за политика на сигурна училищна и обществена среда за децата и за тяхното личностно и социално развитие

Постигането на училищно-родителски договор е резултат от изграждане на равностойни партньорски взаимоотношения между училището (учители, администрация и др.) и родителите. От гледна точка на възприетия от нас подход договорът трябва да признава правата на трите страни (учители, родители и деца) и да отразява техните отговорности за осигуряване на оптимални условия за развитието на децата.

(5) Създаване на локални и регионални училищни мрежи за взаимна подкрепа и мултиплициране на добрия опит в развитието на ефективни взаимодействия между училищната и семейната среда.

IV. Управление на взаимодействието между училищната и семейната среда (ролята на Обществения съвет по образование)

Общественият съвет по образование осигурява информационно, методически и организационно процеса на развитие на взаимодействието между училищната и семейната среда. Тези управленски функции **Общественият съвет** реализира перманентно и системно чрез следните дейности:

- Мониторинг на основните нагласи, очаквания и проблеми на родителите, свързани с образованието и осигуряването на сигурна среда за техните деца.
- Мониторинг и оценка на постиженията на училищата в развитието на взаимодействието им с родителите.
- Идентифициране на проблеми във взаимодействието на училищната и семейната среда и предлагане на възможности за усъвършенстването му.
- Ресурсно (информационно, методическо и консултативно) осигуряване на процеса.
- Координиране на общински и държавни институции, служби, центрове, неправителствени организации и др., които имат отношение към защитата и развитието на децата.
- Създаване на помощни органи (консултативен съвет, работни групи) за мониторинг и ресурсно осигуряване на процеса.

За осъществяването на посочените стратегическите цели **Общественият съвет по образование** може да предвиди следните примерни дейности за управление на процеса:

**Примерен модел за управление на взаимодействието
между училищната и семейната среда**

№	Цели	Дейности за управление на процеса
1.	Изграждане на ясен образ за измеренията на сътрудничеството между училището и семейството.	- Мониторинг на взаимните очаквания на учителите и родителите. - Оценяване на училищните постижения, свързани с процеса на взаимодействие с родителите. - Инициране на дискусии, работни срещи и др. за изработване на единни (регионални, местни) стандарти за ефективно взаимодействие между училищна и семейна среда. - Изготвяне (съвместно с други институции) система от критерии и показатели за оценка на ефективността на взаимодействието между училищна и семейна среда.
2.	Активизиране на училищата за приобщаване на родителите към училищния живот.	- Инспектиране на работата на учителите със родителите. - Идентифициране на нуждите на учителите и ръководствата на училищата, по отношение на работата им с родителите. - Подпомагане на развитието на професионалната компетентност на учителите и ръководствата на училищата за работа с родителите чрез осигуряване на възможности за провеждане на обучения, семинари, тренинги и др. - Инициране на създаването на Училищни клубове за родители (места за срещи на родители, учители и други специалисти) и методическо подпомагане на техните дейности.
3.	Развитие на училищните настоятелства като ефективно действащи институции за изграждане на училищни общности.	- Инициране на създаването на Център за подпомагане на училищни настоятелства като образователен и консултантски център, посредник за обмяна на опит и за разпространяване на постиженията на ефективно действащи училищни настоятелства (съвместно с Асоциацията на училищните настоятелства). - Инициране на дискусии, работни срещи и др. по проблеми свързани с повишаване на ефективността на взаимодействието на училищата с училищните настоятелства (съвместно с Асоциацията на училищните настоятелства).

4.	Постигане на училищно-родителско договаряне за политика на сигурна училищна и обществена среда за децата и за тяхното личностно и социално развитие.	• Стимулиране на училищата за изготвяне на местни училищни политики за партньорство със семейството и за изграждане на реално действащи училищни общности, и оказване на методическа помощ. • Инспектиране на целесъобразното разпределяне на управленските функции между директор, педагогически съвет и училищно настоятелство. • Подпомагане на училищните общности за изработване на училищно-родителски договор. • Подпомагане на процеса на изработване на механизми за осъществяване на реален обществен контрол чрез привличане на родителската общественост.
5.	Създаване на локални и регионални училищни мрежи за взаимна подкрепа и мултиплициране на добрия опит в развитието на ефективни взаимодействия между училищната и семейната среда.	• Стимулиране и координиране на училищата за локално и регионално коопериране в търсенето на ефективни модели за партньорство със семейството. • Оказване на методическа помощ на ръководствата и училищните настоятелства за работа в партньорска мрежа.